

STANLEY LANE POOLE

Şarkiyatçı bir ailenin çocuğu olan Stanley Lane Poole 1854 yılında Londra'da doğdu. Oxford Üniversitesinde eğitimini tamamlayan Poole çeşitli doğu ülkelerinde bizzat saha çalışmalarında bulundu. Özellikle Nümismatik alanında yaptığı çalışmalar ile ün sahibi oldu. Devletler tarihi ve şehir tarihi diğer başlıca ilgi alanlarını oluşturuyordu. Poole'in elinizde bulunan Selahaddin Eyyubi biyografisi ise Batı'da mevcut Selahaddin imajının oluşumunda oldukça etkili olmuş önemli bir eserdir. Poole 1931 yılında Londra'da vefat etti.

RECEP YILMAZ

1975 yılında Üsküdar'da doğdu. AÜ Bilgi Yönetimi bölümünden onur derecesiyle mezun oldu. 2004 yılından beri TV, Sinema ve Yayın dünyası için tercüme yapımakta, edisyonlar hazırlamaktadır.

Tercümeleeri:

Anton Çehov, Kuşçu; A. Strugatski&B. Strugatski, Uzayda Piknik (Roadside Picnic); John Foster Fraser, Sultan II. Abdülhamid Döneminde Balkanlarda Kaos (Pictures From The Balkans); R. A. Nicholson, Sufiler (Mystics of Islam); Jack London, Beyaz Diş (White Fang); John D. Caputo, Hakikat (Truth); João de Pina-Cabral, Dünya (World: An Anthropological Examination); Sebastian Barry, The Secret Scripture; Charles S. Ryan, Pleve'n'de Erzurum'a Kızılayın Emri Altında (Under The Red Crescent); Stanley Lane-Poole, Selâhaddîn ve Kudüs Kralığı'nın Düşüşü (Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem); Ira M. Lapidus, Ortaçağın Sonlarında Müslüman Şehirleri (Muslim Cities In the Later Middle Ages); İbrahim Kalın, Makaleler; Heather Boushey, Unbound: How Inequality Constricts Our Economy and What We Can Do about It

Osmanlıcadan sadeleştirerek yayına hazırladığı eserler:

Yıldız'da Neler Gördüm / İsmail Müştak Mayakon; Siyasi Hatıralarım / Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi; Hikemü'l-Atâiyye / İbn Atâullah el-İskenderi (Trc. Saffet Yetkin)

Stanley Lane Poole

SELAHADDİN

KUDÜS KRALLIĞININ DÜŞÜŞÜ

Tercüme: Recep Yılmaz

Yayınevi Editörü : Ramazan Serhat Aslan
Yayın Yönetmeni : Muhammed Yasin Can
Yayınevi Ser. Nu. : 53697

Selahaddin · Kudüs Krallığının Düşüşü

ISBN | 978-605-71981-4-3

Kutadgu Yayınları'nın 6. eseridir.

Stanley Lane Poole tarafından kaleme alındı.

Recep Yılmaz İngilizceden tercümesini yaptı.

Şule Kalkan metnin editörlüğünü üstlendi.

Berat Fazıl Şahin son okumasını gerçekleştirdi.

*Bu kitabın bazı kısımlarında yer alan çeşitli Latince cümlelerin çevirisi için **Neyir Hokkacı**'ya; İngilizce cümlelerin çevirisi için **Zeynep Kantarcı**'ya; Fransızca cümlelerin çevirisi için **Esra Temür**'e içtenlikle teşekkür ederiz.*

Kapak **Zeyd Karaaslan** tarafından tasarlandı.

Mizanpaj **Duran Aydos** tarafından yapıldı;

metinde 11 punto Baskerville fontu kullanıldı.

1. Baskı, 1. Edisyon, Nisan 2023, İstanbul

© Eserin tercümeden doğan yayın hakları Kutadgu Yayınları'na aittir.

Baskı, Yılmaz Basımevi (Mat. Ser. Nu: 49749)

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
Önsöz	11
I SELÂHADDÎN ÖNCESİ	21
Selâhaddîn'in Dünyası	25
Birinci Haçlı Seferi	43
Değişimin Öncüsü	52
Urfa'nın Düşüşü	63
II MISIR	77
Selâhaddîn'in Gençliği	79
Mısır'ın Fethi	90
Mısır Veziri	107
Selâhaddîn Eyyûbî Mısır'da	118
III İMPARATORLUK	133
Suriye'nin Fethi	135
Mütarekeler Ve Anlaşmalar	149
Mezopotamya'nın Fethi	163
IV CİHAD	191
Hittîn Muharebesi	193
Kudüs'ün Geri Alınması	210
Sur'da Toplanma	225

Akka Muharebesi	238
Akka Kuşatması	250
V RICHARD VE SELAHADDİN	263
Akka'nın Kaybedilmesi	265
Kıyıya Yürüyüş	280
Kudüs Yakınları	299
Yafa'da Son Savaş	315
Huzur	327
Literatürde Selâhaddîn Eyyûbî	343

SUNUŞ

Çağdaşı birçok ismin aksine eserlerinde Doğu milletlerine yönelik oldukça sıcak bir üsluba sahip olan İngiliz arkeolog ve müsteşrik Stanley Lane Poole'in elinizde tutmuş olduğunuz bu çalışması İngiliz dilinde yazılmış kapsamlı ilk Selâhaddin Eyyubi biyografisi olma özelliğini haizdir. Eserin başarılı bir ilk olması ilerleyen dönemlerde modern Batı literatüründeki Selâhaddin tahayyülünü derinden etkilemiş ve gerek edebi eserlerde gerek filmlerde gördüğümüz adil, dahi ve korkusuz sultan imajını oluşturmada büyük rol oynamıştır.

Eser yazıldığı dönem gereği modern tarih yazımının beklentilerini karşılayan bir biyografi tekniğinden uzaktır. Fakat okunduğunda fark edileceği üzere bu eseri değerli ve okunası kılan da tam olarak budur. Hakkında yazılmış bir değerlendirme yazısında belirtildiği gibi "eser, nesnellik standardının obsesif derecede zirveye ulaştığı günümüzden çok önce" yazılmıştır. Bu da bizlere eserini yazarken Selâhaddin'in çağdaşı kronikleri temel alan fakat edebi endişesinden de taviz vermeyen bir kalemin mahirce işlediği satırların keyfini çıkarma imkanı sunmaktadır.

Kitap, Selâhaddin öncesi dönemin genel bir panoramasını çizerek başlıyor ve devamında onun bir komutan olarak yükselişini, Mısır ve Suriye bölgelerindeki seferlerini ve nihayetinde Arslan Yürekli Richard ile savaşlarını ve Kudüs'ün fethini anlatıyor.

Kitabı tam metin olarak Türkçeye kazandırmaya karar verdiğimizde bunun Poole'in her türlü övgüyü hak eden o edebi diline riayet ederek yapılması gerektiğine inanmıştık. Türkçe hepimizin malumu olduğu üzere epik bir anlatıyı taşımaya oldukça müsait bir dil. Önemli olan doğru mütercimi bulmak. Ne mutlu ki eseri orijinalinin hak ettiği şekilde neşrettiğimize inancımız tam. Burada, böylesine estetik yüklü bir metnin ortaya çıkmasında başrolü üstlenen eserin mütercimi Recep Yılmaz'a teşekkürü bir borç biliyorum.

Benzer şekilde editörlüğünü üstlenerek esere son şeklini veren Şule Kalkan'a ve son okumasını gerçekleştirerek bu kitabı size olabilecek en iyi şekilde sunmamıza olanak tanıyan Berat Fazıl Şahin'e de teşekkür ediyorum. Hazır yeri gelmişken, Kutadgu olarak yayınlayacağımız her kitapta ilgili esere en ufak katkı sağlamış her bir ismi jenerik sayfasında ve sunuşta zikretmeye özel ihtimam gösterdiğimizi burada belirtmek isterim. Bizler sadece bir kitabın yayınlanması gerektiğini düşünüyoruz, onlar bunu gerçekleştiriyor ve sizinle buluşmasını sağlıyor.

Son olarak bu kitapla ilkini gerçekleştirdiğimiz ve bundan sonra muhtevası müsait eserlerde uygulayacağımız bir yenilikten bahsetmek istiyorum. Kitap boyunca her biri bölüm geçiş sayfalarının alt kısımlarına iliştilmiş farklı QR kodlar göreceksiniz. Bu kodları okuttuğunuzda genelde eserin ve özelde bölümün ruhuna uygun bir müzik sizi karşılayacak. Metnin ötesine geçmeden ve işi yenilikçi bir şova dönüştürmeden ufak bir nüans olarak görebileceğiniz bu parçaları keyifle dinleyeceğinizi ümit ediyoruz.

Kutadgu Yayınları biyografi serisi ilerleyen süreçte üç ana hat üzerinde gelişmeye devam edecek. Dileğim, farklı teknikleri ve farklı üslupları olan nice nitelikli biyografiyi sizlerle buluşturmak ve Türkçede bu sahayı Kutadgu eliyle beslemektir.

Güzel kitaplarda tekrar görüşmek temennisiyle, iyi okumalar.

Ramazan Serhat Aslan

ÖNSÖZ

Selâhaddîn Eyyûbî, lisanı İngilizce olan okuyuculara tanıtılması gerekmeyen, doğunun önemli şahsiyetlerinden biridir. Sir Walter Scott¹, bu samimi vazifeyi kadirşinas bir dehanın heyecanı ve idrâkiyle yerine getirmiştir. Sadece bu büyük romancının² değil, Kral Richard'ın³ da dikkatini çekmek, Selâhaddîn Eyyûbî'nin en büyük talihiydi. Arapça terkiplle “*Ebü'l-Muzaffer el-Melikü'n-Nâsır Salâhuddîn Yûsuf bin Necmiddîn Eyyûb b. Şâdî*” şeklinde, okuması zahmetli tarihi bir lafız olarak kalmak yerine, “*Selâhaddîn*” şeklinde kısaltılarak herkesçe tanınan, samimi bir isim haline gelmesini de kısmen bu talihe borçludur. Selâhaddîn Eyyûbî ile ilgili bir roman yazma fikri anlaşılmaz, ancak romantik bir fikirdi. *Talisman*⁴ romanı bize, yiğitliği ve cömertliği sayesinde Haçlıların hayranlığına mazhar olan Sultan'ın muhteşem bir portresini çizmektedir. Fakat okuyucular, bu kahramanın geçmişine ve başarılarına dair bazı şüphelerle baş başa kalmış ve romanın, insanı içine çeken sayfalarında onun hakkında anlatılanlar her zaman hakikati yansıtmamıştır. Selâhaddîn Eyyûbî'nin nâmını borçlu olduğu romanın tarihle olan münasebetine bu kitabın sonunda değinilmektedir. İngilizce lisanında yazılmış olan ve mevcudiyetini hâlâ sürdüren bu ilk biyografi, çağdaş kaynaklardan faydalanarak resmin ayrıntılarını doldurma maksadı gütmektedir.

İngiliz edebiyatı mevzubahis olduğunda, Selâhaddîn Eyyûbî'nin mizacının ve tarihinin, Walter Scott'un yetmiş sene evvel bıraktığı yerde kalmış olması ve Richard Coeur de Lion'un (Aslan Yürekli Richard) bu meşhur düşmanın hayatının bizim

- 1 Sir Walter Scott (15 Ağustos 1771 - 21 Eylül 1832). İskoçyalı tarihi romancı ve şair. (Ç.N.)
- 2 Sir Walter Scott (Ç.N.)
- 3 İngiltere Kralı I. Richard (Ç.N.)
- 4 Türkçeye “Selâhaddîn Eyyubî ve Arslan Yürekli Richard” ismiyle tercüme edilmiştir (Ç.N.)

lisanımızda her yönüyle yazılmamış olması pek tuhaftır. Oysa doğulu âlimler, Selâhaddîn Eyyûbî'nin biyografisini anladığına göre, elimizde bolca kaynak mevcuttur. Buna mukabil, “gazetecilik” talebelerinin hoşuna gidecek şahsi ayrıntılarla karşılaşmayı beklememeliyiz; zira Selâhaddîn Eyyûbî'nin çağında resimli gazeteler yoktu. Ancak onun hayatının ve mizacının asli nitelikleri göz önüne alındığında muhtemeldir ki, kapsam bakımından zengin ve ayrıntılara sâdık olan en iyi delillere sahibiz. En önemli iki Arapça kaynağın müelliflerinin eline, hakikati tespit etmek için mükemmel fırsatlar geçmişti ve her iki müellif de bilgili ve yüksek karakterli adamlardı. Selâhaddîn Eyyûbî'den yedi yaş küçük olan ancak ondan kırk sene daha uzun yaşayan Bahaeddin,⁵ meşhur Esed aşiretine mensup bir Arap'tu ve 1145 senesinde Dicle Nehri kıyısındaki Musul'da doğmuştu. Müslümanların o zamanlar Kadılık makamına hak kazanmak için katlandıkları o meşakkatli tahsil sürecinden geçmişti. Bahaeddin, astronom ve şair Ömer Hayyam'ın dostu ve mektep arkadaşı olan Nizâmülmülk'ün⁶ kurduğu Bağdat'taki Nizâmiye Medresesi'nde zamanın en mümtaz âlimlerinden dersler almıştı. O âlimler, tıpkı bizim ortaçağ âlimlerimiz gibi, Kurtuba'dan Semerkant'a kadar bütün üniversiteleri geziyor ve bu esnada hem ilim tahsil ediyor, hem de ilim öğretiyorlardı.

Tahsilini tamamlayınca memleketi Musul'da hocalığa başladı ve irfanı ve muhakeme kabiliyeti sayesinde Atabey⁷ (Mezopotomya hükümdarı) onu, siyasi buhranlarda kendisine yardımcı olması için pek çok kere elçi tayin etti. Selâhaddîn Eyyûbî 1182 ve 1185 senelerinde Musul'u kuşattığında Bahaeddin de Musul'daydı. 1184 senesinde Şam'da elçilik vazifesini yürüttüğü esnada Selâhaddîn Eyyûbî, yeteneklerinden öylesine etkilenmişti ki, ona kazaskerlik teklifinde bulundu fakat Bahaeddin bu

---

5 Bahaeddin İbn-i Şeddad (d. 1145 Musul - ö. 1235 Halep). Arap müellif ve devlet adamı. *Sırat Salâh ad-Dîn* (Selâhaddîn'in Hayâtı) adlı eserin müellifidir. (Ç.N.)

6 Nizâmülmülk veya asıl adıyla Ebû Alî Kivâmüddin Hasan bin Alî bin İshâk et-Tûsî. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun Başveziri ve Siyâsetnâme adlı eserin müellifi olan Fars devlet adamı ve siyaset bilimci. (Ç.N.)

7 İzzeddin Mes'ûd b. Mevdûd. (Ç.N.)

teklifi nezaketli bir şekilde reddetti. Ancak 1186 senesinin bahar aylarında Harran'da, Bahaeddin kendi hükümdarı ile Selâhaddin arasında bir sulh antlaşmasının kaleme alınmasına yardımcı olurken yine karşılaştılar. Bahaeddin, Mekke'ye ve Hristiyanlardan yeni kurtarılmış olan Kudüs'e hacca gittikten sonra Sultan'ı bir kez daha ziyaret etti ve o zamandan sonra onun yanından nadiren ayrıldı. 28 Haziran 1188 tarihinde Selâhaddin'in hizmetine giren Bahaeddin, onun daha sonraki bütün askeri seferlerine iştirak etti. Akka Kuşatması'na başından sonuna kadar şahit oldu, Richard'ın Akka kıyılarına ilerleyişini durdurmak için Selâhaddin'in düzenlediği taarruzlarda yer aldı, 1192 senesinde Yafa'da yaşanan çatışmalarda önemli bir rol oynadı ve Selâhaddin ölümcül hastalığın pençesinde kıvrılırken, yatağının başından bir an olsun ayrılmadı. Sultan'ın vefatından sonra Halep kâdilkudâtlığına getirildi ve orada hem gayretini hem de parasını medreseler kurmaya ve şeriat hususunda bilgili âlimler yetiştirmeye vakfetti. Onu yakından tanıyan talebelerinden biri, sıcak bir odanın ve kalın kürklerin seksen beş yaşındaki birinin soğumuş kanını ısıtamadığını görünce, o muhterem Kadı'yı dokunaklı sözlerle tasvir etmişti. Ancak, artık camiye gidemeyen ihtiyar âlim, Cuma namazlarından sonra yanına gelen talebelerine bir şeyler öğretmeyi hâlâ seviyordu ve tek başına namaz kılarken dahi zorlukla ayakta duruyordu. Biyografisini yazan talebesinin sözleri şöyleydi; "Tüyleri dökülmüş bir kuş gibi elden ayaktan düştü". Bahaeddin, Selâhaddin'in hayatında anlattığı olaylardan kırk sene sonra, 1234'te vefat etti.

Bahaeddin, Selâhaddin'in sultanlığının son beş senesi için tartışmasız bir otoritedir, yaşanan olayların görgü şahididir ve Sultan'ın hem yakın dostu hem de danışmanıdır. Bahaeddin'in ondan evvelki dönemlere dair malumatları daha az doğruluk ve daha az ayrıntı ihtiva etmektedir ancak o zaman dahi birtakım önemli olayları bizzat kayıt altına alabilmiştir. Selâhaddin'le, onun memurlarıyla ve yakınlarıyla olan samimi münasebeti sayesinde, Selâhaddin hakkında pek çok malumat edinmiş olmalıdır. Sultan'a methiyeler düzdüğü doğrudur, ancak onun gözünde Sultan'ın yanlış bir iş yapması mümkün olmasa da, yazdıklarında son derece samimi ve dürüsttür. Ne gördüyse ve

ne düşündüyse onu yazdığı öylesine açıktır ki, Selâhaddîn'in biyografisi sorgusuz sualsiz bir hayranlıktan uzaktır. Hakikatin mutlak izini taşımaktadır ve içerdiği şahsi tarafgirlik ile doğu insanına has abartılar kolaylıkla göz ardı edilebilir. I. Richard ile Selâhaddîn arasındaki müzakerelere dair elimizdeki yegâne şahit olduğu için, Bahaeddin'in anlattığı basit hakikatler bilhas-sa önem teşkil etmektedir. Şayet o, Selâhaddîn'e aşırı derecede hayranlık duyuyorsa, önemli bir otorite olan diğer kişinin yazdıklarında bu yersiz hayranlığı düzelten bir ifadeye rastlarız. İbnü'l-Esîr'in,⁸ memleketinin hükümdarlarının yerine geçen kişiyi kınamak için her türlü siyasi gerekçesi vardı ve yazdığı senelik olayların yer aldığı kayıtlar, Selâhaddîn'in liderliğine yönelik ağır tenkitler ve birkaç ciddi itham içermekteydi. Yine bir Arap olan Şeybân aşiretine mensup İbnü'l-Esîr, Bahaeddin'den on beş yaş gençti ve 1160 senesinde Dicle Nehri kıyısında, babasının valilik veya reislik yaptığı Cezîre-i İbn Ömer'de (Cizre) doğdu. Hayatının büyük kısmını, Mezopotamya'ya hükmeden Atabey'in encümeninde yer alan kardeşinin yaşadığı Musul'da ilim tahsil etmekle geçirdi. Diğer kardeşi de Selâhaddîn'in katipliğini yapmıştı. Selâhaddîn 1185 senesinde Musul'u kuşattığı esnada, Bahaeddin gibi İbnü'l-Esîr de Musul'daydı ve Mezopotamya beylerinin, 1188 senesinde Suriye'ye sefer düzenleyen Sultan'ın ordusuna iştirak etmek üzere sevk ettiği askeri birlikte yer aldı. Aynı zamanda bir seyyahtı ve Şam'a, Kudüs'e ve Halep'e yaptığı yolculuklarda, elindeki malumatların doğruluğunu teyit etme imkanı buldu. 1211 senesinde tamamlanan *Târîhu'd-devleti'l-Atâbekiyye fi'l-Mevsul* isimli eseri, Bahaeddin'in Selâhaddîn biyografisi kadar methiyelerle doludur ancak bu methiyeler Selâhaddîn'in düşmanlarına dü-zülmüştür. Eserin müellifi, Selâhaddîn'in Suriye'deki Atabeyler hanedanlığının yerine geçmesini ve Musul'un büyük hükümdarını kendisine vasal kılmasını asla affedemez. Bu sebeplerdir ki, Selâhaddîn'i yermek için herhangi bir kötü cümle sarf edilecekse, İbnü'l-Esîr'in o cümleleri sarf ettiğine emin olabiliriz.

---

8 Ebü'l-Hasen İzzüddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybâni el-Cezerî. *El-Kâmil ve Üsdü'l-gâbe* adlı eserleriyle tanınan tarihçi, edip ve muhaddis. (Ç.N.)

Ancak, ailesinin sâbık beylerinin ve velinimetlerinin lehine olan bu tabîî tarafgirliğe rağmen, umumi itibarla hakşinaslığı elden bırakmamıştır. Selâhaddîn'in İslam'a yaptığı fevkalâde hizmetleri takdir etmiş, daha sonra kaleme aldığı ve 1233'teki vefatından üç sene sonra ortaya çıkan *el-Kâmil (fi't-Tarih)* eserinde, *Târîhu'd-devleti'l-Atâbekiyye fi'l-Mevsil* eserindeki methiyelere nazaran daha âdilâne bir tavır sergilemiştir.

Bu iki tarihçi, Selâhaddîn'in hayatını araştıranlar için en önemli otoriteler olmalıdır ancak onun hükümdarlığının belirli dönemlerini ve yönlerini tetkik etmiş çok değerli başkaları da vardır. Umûmiyetle "el-Kâtib" ismiyle tanınan ve Suriye vilayetlerinde Selâhaddîn'in sır katipliğini yapmış olan İmâdüddin el-İsfahânî,⁹ bunların en önemlilerinin başında gelmektedir, ancak maalesef eserlerinin çok az bir kısmı basılmıştır. Akka Kuşatması esnasında hükümdarıyla birlikteydi ve yazdıkları, tahammül edilmez belagatlerine rağmen ilk ağızdan evraklar olmanın değerine sahiptir. 1095 senesindeki doğumundan, 1188 senesindeki vefatına kadar Haçlı Seferleri döneminin çok büyük bölümüne şahit olan, Asi Nehri kıyısındaki Şeyzer Kalesi'nin Arap emiri ve şair Üsâme İbn Münkız'ın¹⁰ otobiyografisi, o zamanların berrak bir manzarasını bizlere sunmaktadır. Ancak, ilerleyen yaşlarında birkaç sene Şam'da yaşamış ve bu müddet zarfında Selâhaddîn'le sık sık görüşmüş olsa da, Üsâme İbn Münkız'ın bu husustaki hatıratı hayal kırıklığına sebep olmuştur. İhtiyar Arap, kendisinden o kadar çok bahsetmiştir ki, başkalarının söylediklerine ve yaptıklarına yer kalmamıştır. Meşhur şahsiyetlerin biyografilerini özenle kaleme alan İbn Hallikân¹¹ ile *Kütübü'r-Ravzateyn (fi ahbâri'd-devleteyn en-Nürîyye ve's-Salâhiyye)* isimli eserin müellifi olan Ebû Şâme el-Makdisî,¹² onların çağdaşları değildi, ancak ikisi de Selâhaddîn'i tanıyan insanları tanıyordu ve yazdıkları, zaman zaman çağdaş kayıtlarda eksik olan noktaları tamamlıyor, yetersiz hususları güçlendiriyordu.

9 İsfahanlı tanınmış bir aileye mensup edip ve tarihçi. (Ç.N.)

10 Münkızoğulları hânedanına mensup emir, tarihçi ve edip. (Ç.N.)

11 *Vefeyâtü'l-a'yan* adlı eseriyle tanınan tarihçi, fahih, edip ve şair. (Ç.N.)

12 Kıraat âlimi, Şâfiî fakih ve tarihçi. (Ç.N.)

Hristiyan vakanüvisler arasında, emsalsiz Sur¹³ Başpiskoposu William'ın¹⁴ Filistin'de bulunmasından dolayı talihliyiz. Wiliam'ın *Historia* isimli eseri, zamanın bütün Latince veya Arapça yıllıklarını hakıyla öğretmekte, şahsi malumatlardan faydalanarak 1144'ten 1183'e kadar doğuda yaşanan olayları ele almaktadır. Başpiskopos, geriye kendi yeteneklerine sahip bir halef bırakmamıştır ve Üçüncü Haçlı Seferi'nin sonuna kadar, yani on sene daha yaşayamamış olması dönemin bütün talebelerinin, bilhassa da Selâhaddin'in biyografi müellifinin, yasını tutması gereken bir kayıptır. Çalışmasını devam ettiren çeşitli kişiler onun büyük tarihçi vasıflarına sahip çıkamamıştır, ancak sağladıkları fayda hafife alınmamalıdır. Bilhassa Ernoul'un *Kronik*'i, son derece değerli çağdaş deliller sunmaktadır. Ernoul, Kutsal Savaş'ta önemli bir rol oynamış olan ve Selâhaddin'le yakın münasebeti bulunan Ibelinli Balian'ın eşlikçisiydi. Bu eşlikçi, Hittin Muharebesi'nde ve daha sonra Kudüs'ün müdafaasında beyinin yanından ayrılmamıştı şüphesiz. Ernoul'un, etkili şahsi müdahalelerle dolu anlatıları bu sebeple son derece değerlidir, zira Arap müelliflerin bir Müslüman'ın bakış açısıyla tasvir ettiği olayları, Hristiyanların gördüğü hâliyle aksettirmektedir. Üçüncü Haçlı Seferi ile ilgili en yetkin kaynağımız olan *Itinerarium Regis Ricardi*'nin (Kral Richard'ın Seyahatleri) hayat dolu Ricardolatry'sini (Aslan Yürekli Richard) tetkik etmek için de bir nebze olsun faydalıdır; ayrıca mübalağalarına ve ihtiva ettiği şenlik havasına rağmen, o İngiliz kahramanın başarılarının muhteşem bir resimli hikayesini teşkil etmektedir.

Bunlar, Selâhaddin'in hayatının bugün resmedilmesi için kullanılan başlıca kaynaklardır. Hemen hemen tamamı aynı çağa aittir ve hikayenin büyük bir kısmı gerçek görgü şahitleri tarafından anlatılmakla beraber, naklettiği olaylarda birden fazla nesli aradan çıkarmış bir otoriteye hiçbir durumda güvenilmemiştir. Bir ifadenin tasdik edilmesi gerektiği zaman bu kaynaklara başvurulmaktadır ve kitabın daha sonraki bölümlerinde, Hristiyanların şahitliğini Müslümanların şahitliğinden ayırmanın önem

---

13 Lübnan'da bir şehir. Diyarbakır'ın Sur ilçesi ile karıştırılmamalı. (Ç.N.)

14 İngilizce: "William of Tyre". (MS 1130 - 1185) Lübnan'daki Sur Piskoposu. Haçlı ve Orta Çağ tarihçisi. (Ç.N.)

arz ettiği durumlarda, böyle dipnotlara sık sık yer verilmiştir. Ancak, anlatılan her şeyin neredeyse tamamen İbnü'l-Esîr'e ve Bahaeddin'e isnat edildiği ilk bölümde, sadece bu iki tarihçi arasında ciddi aykırılıklar olduğu zaman başka kaynaklara başvurulmuştur. Asıl araştırmanın üzerine inşa edilen bir tarihsel çalışmada bu tür bir tasdik elbette lüzumludur. Ancak hiçbir kaynak verilmediğinde, biyografi müellifine güvenilmemelidir. Bu kitapta, çağdaş delillerin tasdik edemeyeceği tek bir satır dahi yoktur.

Bu kadar bol miktardaki malzemenin uzun zaman evvel, Selâhaddin'in teferruatlı bir hayat hikayesinin yazılmasında kullanılmamış olması tuhaf görülmüştür ancak, "aydınlığının boyutu ve kaleminin zarafetiyle olduğu kadar ahlakının yumuşaklığıyla da tanınan bir müellif" olan M. Marin'in takdire şâyan emeklerini yok saymak haksızlık olur. M. Louis-François Claude Marin, Fransa'nın Provence vilayetinde doğmuş, burada Censeur Royal et de la Police'de (Kraliyet Sansür ve Polis Teşkilatı) ve Sécrétaire général de la Librairie et des Academies de Marseille et Nancy'de (Marsilya ve Nancy Kütüphanesi ve Akademileri Umumi Sekreterliği) çeşitli vazifelerde bulunmuştur. 1758 senesinde *Histoire de Saladin, Sulthan d'Egypte et de Syrie* (Mısır ve Suriye Sultanı Selâhaddin'in Tarihi) isminde iki ciltlik harikulâde bir eser yayınlamıştır. Kitap hemen hemen kimse tarafından bilinmemektedir, zira biliniyor olsaydı muhakkak tercüme edecek bir mütercim bulunurdu. M. Marin'in aynı anda hem ilmi olarak, hem felsefi olarak, hem de hakiki tahsilin rakipsiz sıkıcılıktaki etkisini taşıyabilen o hafif Fransız müdahaleleriyle yazılmış Selâhaddin biyografisi, sırf hayran kalmak için okunmalıdır. M. Marin, Haçlıların kayıtları ile Bahaeddin'in Schultens¹⁵ nüshasından faydalanmış ve İbnü'l-Esîr'in *Târîhu'd-devleti'l-Atâbekiyye fi'l-Mevsul* eserinin Paris'teki bir Arapça el yazmasına müracaat etmiştir. Kullandığı çağdaş kaynaklara bakıldığında mükemmel bir çalışma sergilediği açıktır. Ancak daha sonraki müelliflere ve aynı ölçüde olmasa da, Herbelot'un¹⁶ *Bibliothèque Orientale* (Şark Kütüphanesi) eseri gibi

15 Albertus Schultens (1686-1750). Hollandalı müsteşrik. (Ç.N.)

16 Barthélemy d'Herbelot de Molainville (1625-1695). İlk İslam ansiklopedisi olarak kabul edilen *Bibliothèque Orientale*'i derleyen Fransız müsteşrik. (Ç.N.)

derlemelere fazlaca güvenmiştir. Ve elbette onun döneminden bu yana pek çok şey keşfedildi ve yayınlandı. Karşılaştığı kaçınılmaz kısıtlamalar dikkate alındığında, yine de büyük bir başarı elde etmiştir ve bu türden otoriteleri ele alma şeklinde bulunabilecek tek ciddi hata, metnin aslında tasdik ettiklerinden çok, “satır aralarını” okuma eğilimine sahip olmasıdır. M. Marin, “tarihsel hayal gücü” denilen mefhumu fazla serbest kullanmıştır ancak asıl kaynaklara sık sık atıfta bulunmasına rağmen, eserinde giderilmesi gereken bir tarafgirlik tespit edilebilir. Birinin, tarih yazımı hususunda kendisine tam yetki vermesi çok daha ilginçtir ancak cezbedicilik bastırılmalı ve metnin harflerine saygı gösterilmelidir.

Bazı müellifler Mezopotamya tarihini konu edinirken, okuyucularını Nuh Tufanı'nın başlangıcına kadar hazırlamanın şart olduğu düşünür. M. Marin de, Selâhaddîn'in hayatını anlattığı eserinin Hz. Muhammed'e ve İslam'ın yayılışına kadar giden bir takdim gerektirdiğini düşünmüştür. Ben okuyucuların sabrını bu kadar şiddetli sınımadım ancak XI. ve XII. asır Batı Asya tarihine dair bazı izâhlar yapılmadan, Selâhaddîn'in hükümdarlığının başladığı siyasal durum anlaşılmaz kalır. Selâhaddîn'in selefi olan ve tatmin edilmemiş ihtirasları, Selâhaddîn'in imparatorluk hedeflerinin gerçekleşmesinin yolunu açan, Edessa (Urfâ) fatihi İmâdüddin Zengî'nin¹⁷ elde ettiği konum bilhassa önem arz eder. Ancak takdim niteliğindeki bölümlerin kapsamı mümkün mertebe daraltılmıştır.

Doğulu isimlerin okunması tabîi olarak Batılı okuyucuya zor gelmektedir ve aksanların, uzatma işaretlerinin, noktaların vs. kullanılmasının, bu isimlere dair malumatı olmayanlara pek yardımcı dokunmaz. Bu itibarla, elinizde tuttuğunuz çalışmada isimler mümkün mertebe basitleştirilmiştir ve okuyucudan sadece sesli harfleri İtalyanvari bir şekilde telaffuz etmesi istenmektedir. İsimlerin daha doğru tercümesini merak edenler, her ismin düzgün aksanlarla ve ayırt edici işaretlerle sunulduğu ve işin erbabı tarafından derhal Arapça harflere dönüştürülebileceği dizine müracaat edebilir.

---

17 Ebü'l-Muzaffer (Ebü'l-Cüd) el-Melikü'l-Mansûr eş-Şehid İmâdüddin Zengî b. Aksungur b. Abdillâh. Musul Atabeyliği'nin kurucusu ve ilk hükümdarı (Ç.N.)

Metinde “el” ön takısı umumi olarak, el-Musul, er-Ramla gibi bilinen şehirlerin isimlerinden çıkarılmıştır ve *Edesa* (er-Ruha yerine), *Allepo* (Halep yerine) ve *Cairo* da (el-Kahire yerine) olduğu gibi, tanıdık şehirler batılı tarzda isimlendirilmiştir. Bir şehrin, birini Arapların diğerini “Frenklerin” veya Haçlıların kullandığı iki ismi varsa, kitapta ilk karşımıza çıktıklarında her iki isim de verilecektir ve mevzubahis şehrin Haçlı ismi, Haçlıların elinde kaldığı müddetçe korunacaktır.¹⁸

Batı Asya’nın çağdaş hükümdarlarının ve şehzadelerinin, Selâhaddin’in ailesinin ve önemli Haçlı hanedanlarının verildiği tablo, okuyucunun siyasi durumu anlamasına yardımcı olacaktır. Haritalar; *Survey of Western Palestine* (Batı Filistin Arazi Ölçümleri) isimli kitaba, Thuillier ve Rey’in *North Syria* (Kuzey Suriye) isimli kitabına ve Arap coğrafyacılar dayandırılmıştır. Guy Le Strange’nin, *Palestine Under the Muslims* (*Müslümanların Hâkimiyetindeki Filistin*) adlı değerli eserinden fazlasıyla faydalanılmıştır. General Sir Charles Wilson ve Yarbay Conder R. E. tarafından, *Palestine Pilgrims’ Text Society*’nin (Filistinli Hacılar Metin Cemiyeti) Bahâeddin tercümesine katkı olarak sunulan notlara da müracaat edilmiştir. Ancak bu eserin metni, doğrudan Arapçadan tercüme

18 Müellif bu eseri İngilizce okuyuculara yazdığından dolayı, hedef kitlenin daha rahat telâffuz etmesi ve anlaması bakımından bu tür kolaylaştırıcı değişikliklere gitmiş olması kabul edilebilir bir durumdur. Ancak eserin Türkçeye tercümesinde bu değişikliklerin korunmasına lüzum görülmemiştir. Çünkü müellifin kolaylaştırıcılık adına yaptığı değişiklikler tercümede de kullanılsaydı, Türkçe okuyucular eksik veya yanlış bilgilendirilmiş olacaktı. Meselâ, İbnü’l-Esîr’in “*Târihu’d-devleti’l-Atâbekiyye fi’l-Mevsil*” isimli eseri, kitabın İngilizcesinde “*History Of The Atabegs of Mosil* (*Musul Atabeylerinin Tarihi*)” olarak, “*El-Kâmil fi’l-Tarih*” isimli eseri “*Perfection of History* (*Tarihin Mükemmelliği*)” olarak, İbn Hallikân’ın “*Kütübü’r-Ravzateyn fi ahbâri’l-devleteyn en-Nûriyye ve’s-Salâhiyye*” isimli eseri “*The Two Gardens* (*İki Bahçe*)” olarak İngilizce okuyucuya aktarılmıştır. Şâyet, kitabın İngilizcesindeki bu isimler bu halleriyle Türkçeye tercüme edilseydi, hem Türkçe okuyucunun hangi eserlerden bahsedildiğini anlaması mümkün olmazdı, hem de bir kaynak taraması yapılmak istendiğinde sağlıklı neticelere ulaşılmazdı. Tercümede yer isimleri için de benzer bir yaklaşım benimsenmiş, yer isimlerinin batılı tarzda transliterasyonu göz ardı edilmiş ve hem yakın coğrafyamızda bulunmaları, hem de İslam kültürünün hâkim olduğu bir coğrafyada yaşıyor olmamız sebebiyle isimlerini bildiğimiz yerler ve şehirler, Türkçe okuyucunun da bildiği düşünülen şekliyle aktarılmıştır. (Ç.N.)

edilmediği için iktibas edilmemiştir. Müellif, yalnızca Haçlı kayıtlarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan zorluklarda yardımcı olduğu için değil, *Itinerarium Regis Ricardi*'nin (Kral Richard'ın Seyahatleri) tercümesinin bazı kısımlarından iktibas yapmasına müsaade ettiği için de T. A. Archer'a minnet borçludur. Bu tercüme ilk olarak, Profesör York Powell'ın editörlüğünü yaptığı *English History from Contemporary Writers* (Çağdaş Müelliflerden İngiliz Tarihi) dizisinde yer alan hayranlık uyandırıcı küçük kitabı *The Crusade of Richard I*de (I. Richard'ın Haçlı Seferi) yayınlanmıştır. Müellif, Selâhaddin'in seferleri esnasında kaydedilmiş güneş tutulmalarının kronolojisini araştırma nezaketini gösterdiği için Royal Astronomical Society'nin (Kraliyet Astronomi Cemiyeti) merhum Başkanı E. B. Knobel'e ve *The Age of Saladin* (Selâhaddin'in Çağı) konulu bir makalenin bir kısmının yeniden basılmasına müsaade ettiği için *Quarterly Review* dergisinin editörüne de teşekkürü borç bilir.

Paul Casanova, değerli *Histoire et description de la Citadelle du Caire* (Kahire Kalesi'nin Tarihi ve Tasviri) eserinde kullandığı üç fotoğrafı çoğaltmama müsaade etme nezaketinde bulundu. Selâhaddin'in Şam'daki türbesinin Osmanlı döneminde tadilatı yapıldığı hâlinin çizimini verdiği için Dr. F. J. Mackinnon'a minnettarım. Müellif, Şam'daki Emevî Camii'nin, Richard Phenè Spiers tarafından yangından evvel çizilen iki resminin kullanılmasına müsaade ettiği için Royal Institute of British Architects'e de (Britanyalı Mimarlar Kraliyet Enstitüsü) teşekkür borçludur.

SELÂHADDÎN
ÖNCESİ I

Ibelin, Harry Gregson Williams (Kingdom of Heaven)

Gördü gözlerim hükümlanlık günlerini,
Her garibin yardımına koşan kralımız, o takva abidesi,
Haç putperestliğinin korkulan cengâveri,
Hakkın ve cömertliğin bayraktar şövalyesi,
Selâhaddîn,
İslam'ın ve Müslümanların hâkimi,
Rabbin Evi'ni Nasıralılardan sakınan,
Hizmet eden iki kutsal mekâna,
Eyüp'ün oğlu, Kahraman Yusuf, Şadilerin soyundan;
Allah rahmet yağmuruyla sulasın mezarını,
Mağfîret yurdunda ona bahşetsin sebat faziletini.

Bahaeddin

I. KISIM SELÂHADDİN'İN DÜNYASI

1132 senesinde, düşmandan kaçan, bozguna uğramış bir ordu Dicle Nehri'nin sol kıyısına ulaştı. Nehrin karşı yakasındaki sarp yamaçta, karaya doğru derin bir hendekle korunan ve sadece, suyun kenarındaki bir hisarın ortasından başlayan, kayaya oyulmuş gizli basamaklarla ulaşılabilen zaptedilemez Tikrit Kalesi yükseliyordu. Kaçakların tek umudu kaleye sığınmaktı ve kaderleri kalenin dizdarının emrine bağlıydı. Bereket versin ki, dizdar dostane davrandı ve onlara bir sal gönderip emniyetli kıyıya geçmelerini sağladı. Dicle'nin salları Selâhaddîn'in ailesine servet kazandırmıştı. Canını, o sallarin tam zamanında imdata yetişmesine borçlu olan kumandan, Musul'un en güçlü hükümdarı olan İmâdüddin Zengî'ydi. Peş peşe zaferler kazandığı sonraki dönemde Tikrit'e olan can borcunu asla unutmadı ve kalenin dizdarı onun geçmişteki hizmetlerini her daim takdir ederek, elde ettiği başarıların oluşturduğu dalgayla birlikte sürekli ileri taşıdı. O dizdar, Selâhaddîn Eyyûbî'nin babasıydı.

Sarazenlere¹ nispetle “Necmeddin” lakabı verilen ve o kritik anın talihli kumandanı Eyyûb,² doğulu ve Müslüman olmasına rağmen bizim gibi Aryan ırkına mensuptu. Ne Arap'tı, ne de Türk'tü. Ermenistan'daki Divin yakınlarında yer alan Ajdanakan köyünde doğmuş, Revvadiyye aşiretinden bir Kürt'tü.

---

1 Sarazen (Latince: Saracen). Haçlı Seferleri esnasında Avrupalılar tarafından Müslümanlara takılan ve “Hristiyan olmayan” mânâsına gelen isim. (Ç.N.)

2 Selâhaddîn Eyyûbî'nin babası.